

Heltai Gáspár

Mátyás királynak nagy dicsíreti*

Az Mátyás király szép termetű férfiú vala, sem igen kicsin, sem igen nagy. A közép termettséget valamennyére meghaladta vala; szép és nemes tekintetű, mutatván akaratos bátor szívet. Veres orcájú vala, szép sárga hajú. Szépen ékesítik vala orcáját mind szöméledeki, melyek szélesek valának, és gyors feketére hajlandó szömei, és az ő mindenképpen illő orra; szabad és egyenes tekintetű vala, és orozsláni módra az eltekintésbe semmit nem pillant vala a szömével. Az eltekintésben kegyességet mutat vala, akire kedig fél szömmel néz vala, az nyilván nagy haragnak jele lőn. Majd hosszú vala a nyaka és az álla, és majd széles vala a szája. Szép illendő feje vala, sem felette igen nagy, sem igen kicsin. Az homloka majd széles vala. Szépen illenek vala egybe minden tagjai. Szép gömbelég karjai valának, és hosszú kezei. Széles vala mind háta, mind mellye. Szép lábai valának, az lovon való járásra alkalmasok. És mindenképpen szép teste vala, fejr veres színű, mint a Nagy Sándor felől írának. Gyermekségétől fogva igen gyors vala, és erős mellyű, nagy és bátor szívű, nagy dicsíret és tisztességkívánú. Igen munkatehetű vala, és nem hamar fárad vala meg. Igen szenvedhet vala az ő teste mind hideget, mind hevet, mind ehséget, és mindenféle munkát. Az hadakozás könnyű dolog vala nála. Semmi nehezebb dolga nem lőn, mint otthon hivolkodni. Gyönyörűséges lakásokat igen szereti vala. Kedveli vala a szép asszonyi állati szömélyeket, de más embernek feleségét soha nem bántott. Gyakorta mulatott barátival, és ivott az lakásban vélek. Kész vala mindjárt az ígéretekre. És hertelen haragú vala. Szabad elméje vala; mindenkor nagy dolgokra ügyeközik vala. Nem vala kegyetlen, sem embertelen, mint a fene pogánok, hanem a rómaiaknak természetek után minden cselekedetiben vágyódik vala. Hogy egyynyíhányat baráti közül megnyomorított, nagy okokért kellett azt megművelni, noha nem dicsíretes vala ez őbenne. Első vétekre senkit nem büntötött az ő baráti közül, de ha másodúttal vétkezett, keményen megbüntötte annak utána. Nemigen jeles szerencséje is vala barátihoz, mert sokat alávaló rendből felemelt, kik annak utána ellene ügyeköztenek praktikalni. De némelyeket is pórságból vötte ki, és a porból vette fel, kik igen jeles emberek löttének annak utána. Egyébképpen minden dolgaiban igen jó szerencsés vala. Az csehek ellen való hadban egyszer minden költsége elfogyott vala, és az hadakozók minden nap kérik vala az ő zsoldokat. Akkoron egy napról a másikra halasztja vala őket: ma s holnap hoznak etc. Mikoron szinte az utolsó napot tötte volna nekik, azon éjjel kockát kezdé hánni az urakkal, és azonegy éjjel tízezer arany forintot nyere tőlek, és azokat osztá

* A szövegforrás: *Háló. Válogatás Heltai Gáspár műveiből*, sajtó alá rendezte és a szöveget gondozta Kószeghy Péter, Bp., 1979, 374–392.

annak utána az hadakozók közükbe. Nem gyakorta vétség esett az ő dolgaiba, amihez kezdett. Ez is igen felmagasztalá az ő felséges mivoltát, hogy nem vala embertelen, hanem igen nyájas és emberséges, és örömet hallgatja vala az embereket, és minden embert jó válasszal elbocsátja vala tőle. Igen kegyelmes és szelíd erkölcsű vala mindaddig, méglen Beatrix királyné asszon hozzá jöve. Mert annak utána az megmáslá az ő kegyes természetit. Az írási tudományokhoz felette igen nagy kedve vala. Megkeresteté minden országokban az jeles és tudós férfiakat, és drága költségekkel elhozatá azokat Magyarországba. Külemb-külembféle mesterembereket is behozata az országba. Ezt hallottam Brodarics István püspektől, kinél vala az egész épületnek jedzésének a képe is: A Duna mellett Budán alól nagy mély, széles, hosszú, és igen temérdek fundamentomokat vettete fel és megrakatá azokat valamenyére a föld felett, és nem mondá senkinek, mit akarna oda csináltatni. De készen immár mind meggondolta, és megjedzette vala nagy papirosra az fondálókka, minémű lönne az az épület. Úgy jedzették vala, hogy az épületnek két piaca lönne. Az egyik a felső Bécs felől igen hosszú, a másik félannyi. A felső piacon úgy rendelte vala, hogy háromfelől mindenik oldalon boltos kamorák lönnének egymás felett hét renddel, napnyugatra Buda felé és a Duna felé volnának mind a kamoráknak az ablaki. Úgy jedzette vala kedig, hogy ott kerengő volna köröskörnyül, és ez kerengőkbe mennének a széles grádicsok fel a földről egyikről a másikra, és hogy a kerengők a kamorák előtt oly szélesek volnának, hogy a deákok mind belé férnének, és ott hallgathatnának leckét. Ahhoz kedig a piacot egybe akará szoritani. És hét részre akarta azt egy-egy által kőfallal; és mindenik szakasztásnak az ő piacára közepben egy-egy faragott oszlopot akarta állatni, és az oszlopnak az oldalában akarta az lektoroknak székeit helyheztetni, holott a doktorokat el akarta rendelni mindvégig minden oszlop mellett a leckéknek olvasására, hogy az egyik oszlop mellett az egyik grammát olvasott, a másik oszlopnál a másik dialektikát, a harmadik mellett az harmadik lektor a retorikát, a negyedik doktor arithmetikát, az ötödik mellett az ötödik lektor a muzsikát, az hatodik mellett az hatodik doktor geometriát, az hetedik lektor az astronomiát. És mindenik oszlopra feljül egy kristályos lámpást akara csináltatni, és minden estve az lámpásokat akarta meggyújtani, hogy éjjel is olvashatnának a lektorok leckéket, és a deákok tanolhatnának szinte mint nappal az hét lámpásoknak világosságától. És úgy akarta az épületet rendelni, hogy mindenik piacról bolt alatt általmehetnének a kamorák közt a kamoraszékekbe az Dunára. Ahol által akarta rekeszteni az hosszú piacat a küsebbik piactól, abban az oldalban akarta a doktoroknak és a lektoroknak házait csináltatni minden szükséges szobákkal és kamorákkal, hogy az ablakok azoknak házainak lönnének napkeletre a küsebbik piacára, napnyugatra az hosszú piacra az oszlopok felé, éjszakára a Dunára, délre kedig Budára. Annak utána úgy akará a küsebbik piacát épüteni, hogy az éjszaki oldalban szép boltok, szép szobák, és szép kamorák lönnének, hogy az elsőben az orvos doktorok lanknának, az másokban az patikárosok és az borbélyok, az harmadikban volnának az betegek külemb-külembféle szobákban, boltokban és kamorákban. A másik oldalon lönnének szép pincék, szobák, boltok és kamorák, kikben lanknék az oekonomus, a családos ember, és minden ő családjai, hogy az mindenféle bort és sereket, kenyeret színetlen árolna nagy bővséggel. Az naptámadati oldalában jedzette

vala az egyik nagy kaput kezépbén; az felső részre délre Buda felé jedzette vala a műveseknek házait, holott mindenféle művesek árólnának, de nem hogy ott lanknának. De az alsó részére a Duna felé jedzette vala a kapu felött szép szobákat, boltokat, és kamorákat, hol az egész akadémiának, avagy fő ország-nak oskolájának prépostja lanknék, aki mind a több deákoknak, lektoroknak, mestereknek és doktoroknak rektorok és vezérlője volna. És úgy rendelte vala, hogy éjszakra a kapu alól a Duna felől mind az egész szeren alól egymás mellett mind konyhák volnának, és a felett mindenféle szükségekre való házok: mert azt tekélette vala ómagába, hogy úgy rendelné minden szükségeket, a schola mellé mind ételből, mind italból, mind az egyéb embereknek szükségére valókból, hogy az negyvenezer tanoló deákokból egy sem jőne be egész esztendeig az városba semmi szükségéért, hanem mindenek ott bőven volnának a schola mellett: ennek alkalmatosságára kedig jedzette vala, hogy az első küsebbik udvarba két oszlop állana, és az oszlopból csatornás kút folyna ki, és mindenik oszlopon feljül egy-egy nagy kristályos lámpás volna, mely éjten-éjtszaka világoskodnék. Úgy is jedzette vala, hogy az hosszú piacon is azon csatornás kút felforrana, és kiötlénédnék három helyen az Duna vízzel. Úgy is intézte vala a dolgot, hogy negyvenezer deák lanknék színetlen e scholában, és arra ügyeközik vala, hogy oly disciplinát szörzene a scholában, hogy ne volna az egész scholában mind ennyi deák közett is vagy egy dákos is és hogy ennyi deáknak mind elég ételek és italok volna az schola konyháiból, és az oekonomusnak pincéiből. Erre kedig a Duna mellé mézszáros céhet akar vala szörzeni egy kenyérsütő utcájával egyetembe, és abban egy nagy vásárt, melyet meg akar ajándékozni nagy szabadságokkal, hogy minden nap elég volna a negyvenezer deáknak. És a prépost avagy rektorsághoz, és az oekonomussághoz jeles és nagy jószágot akar vala szakasztani, és sok ezer forint ára jövedelmet, hogy mind e széles világon nem lönne jobb, szebb, és bővebb schola annál. Ezt is megjedzette vala, hogy az jeles épületet, melyre szándékozott vala régen-ten Zsigmond király és császár, hogy azt is véghez akarná vinni. Tudniaillik, hogy Buda várából hidat ki akarna hozni faragott kövekből, és azt által akarná vinni a schola felett nagy szélesen a Dunán, és az híd végén a Dunaparton Pesten felött igen erős várat akarna rakni temérdek kőfalokkal, nagy töltéssel, hogy boltokon általmehetnének a nagy töltésen mind a párkányba, mind a nagy szegelletes bástyákban, melyek mind ki a széles és mély árokra szolgálnának. Mind olyan jeles és nagy dolgokat meggondolt és elvégzett vala az ő fejébe, melyeket meg is jedzettek, és megíratott vala nagy szépen az fondálókkkal. Nagy elméje vala az embernek, és véghetetlen tanácsa. Ha száz esztendeig kellett volna élni, csak az egy jedzett épületre nem volt volna elég: mégis a fundamentomát megásatá, és megrakatá, és meglátszanak ott a mai napon is, noha nem tudja minden ember, micsoda, és mit akart avval indítani.

Ez mellett az isteni szolgálatra igen hajol vala színetlen, nagy szorgalmatossággal. És erre nem tud vala semmit kímélni. Mikoron egyszer Szegeden az gyűlésben vala, és Szent Demeter napján bement volna a nagy misére, és látta volna, hogy nemigen jeles kazula avagy misemondó ruha volna a plebánoson, a nagy misén mindjárt offerendára méne; és mikoron megkörülte volna Szent Demeternek oltárát, mindjárt levoná az ő felső ruháját, és az oltárra offerálá azt, hogy Szent Demeternek kazulát csinálnának belőle. Becsülik vala kedig

azt a ruhát hatvanezer forintra. Ebből tetszik, mely ájitatos szüve volt. Esmet, mennyi költséggel megépíttette Budán a király kápolnáját? Mennyi költséggel szörzette a sok nagy szavú papokat belő? Mennyi nagy költséggel építtötte a libráriát? Mennyi sok pénzzel szörzette a nagy sok iratot hártvás könyvet belő, mind göröget, mind deákat? Mennyi sok és számtalan nagy pénzzel megépíttette a sok egyházakat, oltárokat, apáturságokat és kalastromokat etc.

Ennek felette igen bátor szüve is vala. Mert nagy dolgokat mer vala kísérteni, mint odaelő Szabács várának megvitatásáról megmondottuk. Mert egyedől ült egy inassal egy csolnokban, és csak révésszel, és úgy járta éjjel Szabácsnak az oldalát, és ő maga meglátta és megkémlötte, hol és miképpen kellene Szabácsot vítatni és ostromlani. Bécszet hogy vítatta, őmaga vött vaját és kosár tikmonyát a hátára, és úgy árolta ezeket a bécsi vásáron üdegen rossz ruházatokban, és úgy hallotta ott benn Bécsben, mit szólnak az emberek, és mire ügyeköznek, és mindenképpen meglátta az hadakozóknak az ő tartásokat, és minémű renddel örüznének.

Egyszer midön török császárral szömbe szállott volna táborban, török ruhában öltözék másodmagával, és megelgyedék azokkal, kik élést visznek vala a török táborba. És midön bement volna a török táborba, napestig ott árpát árol vala, nemigen messze a császár sátorához. És mikoron a császárnak felviszik vala az ebédet, mind megszámlálá a tál étkeket. És mikoron visszajött volna az ő táborába, másodnapon levelet írta a török császárnak, mondván: „Agebül őrzesz táborodban, mert tegnap mind ott ültem sátorod előtt, és árpát ároltam, és mind megkémlöttem táborodat. Hogy kedig ne kételkedjél ebben, ennyi számú tál étkeket vittenek tenéked fel ebédre.” Hogy ezt török császár levélből megértötte volna, igen megjijede, és másodnapon virradóra kioroszkodék táborából, és elméne Mátyás király előtt.

Igen okossággal vigyázó ember is vala Mátyás király. És mikoron valakit vádolnak vala előtte, avagy hogy a kémek valami hírt hoznak vala néki, nem mindenkor hiszi vala beszédeket. Hanem paraszt slejt ruhába öltözvén, őmaga másodmagával kioroszkodik vala udvarából, és mindenecket őmaga akara szömeével meglátni. Budán a kapások közé állott, és úgy akarta meghallani, mit szól a község felőle, és minémű ítéltet teszen az ő királyi birodalma felől.

Erdélbe bemenvén, Hunyadon elorozkodék a seregtől és Kolozsvárra bemenvén, mind alá-fel kerengett az városban. Azután a mészárszékbe ment, és ott ülvén, úgy lógotta a mészárszéken lábait. Egy bíró lakott ott ellenébe a mészárszéknek, ki a jobbágyokkal nagy sok tűzre való fát hozatott volt, és a kolosvári szegény néppel azt felvágatta volt. Annak utána a poroszlókkal mind a fa mellé kergette a szegény népeket a piacról, hogy a fát behordanák a bírónak az udvarba, és asztogba raknák. Úgy találta az egyik poroszló Mátyás királyra is, és monda néki:

– Jere te sima orró, hordj fát.

Mondja Mátyás király:

– Hány pénzt adsz?

És monda a poroszló:

– Ebet adok – és jót rándíta egyet a válla közett a bottal, és úgy hajtá ötet a ház elejbe az vágott fa mellé. Hogy oda jutta a király, tehát a bíró fekszik a könyeklén.

Monda Mátyás király:

– Mit adsz, hogy besegítsem a fát vinni?

Monda a bíró:

– Co el kurvafi! Hordjad mert ezennel úgy kékül meg a hátod.

És szegény Mátyásnak váltig kelle hordani. A behordásba kedig három hasábfára megírta volt Mátyás király az ő nevét veres krétával. Azonban elorozkodék onnét, és Gyaluba ment fel a sereg közübe. Harmadnapra alá jó Kolosvárra. Mikoron egynyíhány nap mulatott volna, szömbe hívatá e kolosvári bírót és a tanácsat. Hogy szömbe volnának, megkérdé a bírót, mint volna az váras? Épülne-é avagy nem? Volna-é a szegénységnek valaki nyomorítására, avagy nem? Felele a bíró:

– Felsőges urunk, a te felséged oltalma alatt jó békességben vagyunk: nincsen a szegénységnek semmi nyomorúsága.

Mond a király szolgálóinak:

– Menjenek a drabantok el, és hányják meg a bíró udvarában az új asztag fát, a fa között ott megtaláltok három hasáb fát, melyeken az én nevem vagyton megírván veres krétával, hozzátok azokat ide. És fogjátok meg a bíró porosz-láit, és hozzátok azokat is ide.

És a drabantok mind odafutának, és megkezdek hányni az új asztag fát, és nem sok üdő múlva kettőt megtalálának az fákban. És a király monda a bírónak:

– Hol vetted ezt a fát? Mondd meg.

És a bíró megrémülvén, döderegve monda:

– Az jobbágyakkal hozattam.

Monda a király:

– Kicsoda vágta fel?

Mikoron a bíró hallgatna, megreaszta a király:

– Mondd meg.

És monda a bíró:

– Az várasbeli szegény nép vágta fel.

Monda a király:

– Kicsoda vitte az udvarodban?

És fordulván az egyik poroszlóra, és monda néki:

– Lator! Nézzed az orromat, ha sima? Lator! Most is tüzel a hátam a te ütésed miatt.

És monda az uraknak:

– Lássatok nagy kegyetlenséget.

És megbeszélé nékik az egész históriát. Annak utána monda a bírónak:

– Te hamis bíró: agebnek és kurvafiának mondál, és meg akarád kéküteni hátamat, hogy füzetést kívánok vala a fahordásért. Ezeket a fákat hátamon kellett behordanom. Ihol kezem írása rajta vagyton: meg nem tagadhatod. Mi nem jobbágyul adtanak a szent királyok a szegény népet, és a falukat az várasokhoz, hogy a bírák és tanácsok rabul bírják azokat: nem tū jobbágyitok, hanem mindnyájan én jobbágyim vattok, mint szinte amazok szegények. De miérthogy ők együgyűek szegények, az ő gondjaviseléseknek terhejét raktuk türeátok, és hogy az várasoknak építésére segítségül legyenek. Még a nemeseknek is nem adtuk a szegény népet jobbágyul avagy rabul, hanem csak a földet adtuk nékik

az ő vitézségekért, hogy majorkodjanak rajta, és a szegénység is majorkodjék rajta. És miérthogy a szegények élnek az ő földeket, hogy azért adót adjanak nékik a király adója mellett, és bizonyos napokon is szolgáljanak nékik: és ezért viszontag tartoznak a nemesek véle, hogy gondjokat viseljék, és megoltalmazzák őket. – Annak utána úgy fordítá Mátyás király a beszédet a kolosvári bíróra, és mondá néki:

– Te hamis és kegyetlen bíró, miérthogy ezt a törvéntelenséget művelted, és ekképpen szömemnek láttára hamisan megraboltattad, ezért akasztófa volna helyed: de hazámon nem művelem ezt a szömérmet, hanem harmadnapra fejedet elüssék. Te kedig lator poroszló, törvéntelenségnek hóhéra, miérthogy a szegénységet így kínzottad, és ennékem megütötted minden ok nélkül a hátamat, és ebbel kínáltál engemet, harmadnapra elvágják a te jobb kezedet, mellyel megütöttél engemet és a szegényeket, és annak utána egy nagy gyevedert kössenek nyakadra, és avval egyetembe az akasztófára felakasszanak.

És a másik poroszlónak monda:

– Te szegénykergető lator, tégedet harmadnapra a prengér alá vigyenek, és három pálcával jól megcsöpeljék a hátodat, annak utána a városból kiverjenek, és országomból kimenj, mert ha megtaláltatol országomba, akasztófa lészen helyed.

És ezek mind így lőnek.

Annak utána Szebenbe is úgy orozkodott be, és a fekete apácák mellett ment be egy szegény özvegy asszonnak házába. És a képét ott hagyván, mind bejárta az egész várost, és mindeneket meglátott és megértött. Mert sok nyelveket tud vala Mátyás király. Csak törökül és görögül nem tudott: a több Európabéli nyelveket majd mind megtudta. És mikoron harmadnapig ott lakott volna az szegény özvegnél, egy péntek napon borért küldötte a szegény asszont. Addig még az asszon borért méne, feladá egy kis csuporból az olajos káposztát a tűznél, és mind megövé azt. És egy arany forintot tón a csupornak a fenekére, és elszekék onnét, méglen a szegény asszony megjöve a borral. Azt mondotta, hogy soha élteben jobb ízű ételt nem ött az olajos káposztánál az özvegy asszonnál, és az szalonnás káposztánál, melyet ött vala az Domine Valentinénél estve, mikoron Moldovából kiszaladott az havason által. De Szebenbe is annak utána fejét vétette az polgármesternek.

Annak felette igen eszes és bölcs ember vala Mátyás király. Mikoron beszél vala, nem egymás hátára hányá vala a beszédeket, hanem halkkal beszéle, szép renddel egymás után, és minden beszéde nyomos vala. Egyébképpen baráti közett igen szép vigasságos beszédű és csúfondáros vala. Barátival oly nyájos vala, hogy őket vacsorára híván, gyakorta őmaga beméne a konyhába, és megsegít nékik készíteni az vacsorát. Nem csak kedig az övéivel teszen jót, hanem az üdegenekkel is. Az jó szerencsébe nem hívé el magát, hanem térden állván, úgy ada hálát az Istennek. Bőkezű vala az isteni szolgálatra. Mikoron valami súlyos dologban vala, nem bánkódik vala, hanem vigasságot mutat vala. Mikoron előmente vala az ő dolgainak, mindennel jót teszen vala. Nem haragszik vala azokra, kik reá feddnek vala. Igen megneveti vala a kérkedőket. Barátihoz igen kegyes vala, az ő ellenségihöz kedig igen röttenetes. Mikoron az hadba volt Mátyás király, erősen vigyázott. Nem hatta az vigyázást csak az örüzőkre és az istrázsokra, hanem őmaga forgolódott, ment és jött. Őmaga akart

mindent látni és tudni. És mikoron várat vagy várust kell vala vítatni, őmaga megnézte előszer, annak utána elejbe adta az hadnagyoknak mind az vítésnek minden módját. Ha meg kellett ütközni valami ellenséggel, nagy pénzzel szörzött ő jeles kémekeket, és mind megtudta előszer, mint vagyon az ellenségnek tábora, serege, és minden készületi, mire ügyeközik, mit végez tanácsába, mint akarja az viadalt kezdeni. Ahhoz képest, és ugyan az ellen nagy bölcseséggel rendelte minden népét, és mind az hadnagyoknak megparancsolta, ki hol álljon, mit műveljen. Egynyíhányszor úgy indította seregét, és olyan hamarsággal ment az ellenségre, hogy az ellenség ingyen sem tudta vélni, és nagy bátorságban volt, és ott nyomta meg az ellenséget. Egynyíhányszor rút és pokol üdőben, mikoron az ellenség ingyen sem tudna félni, úgy ütötte meg az ellenségnek táborát. És olyan csoda módon tudta ő megkörülni az ellenséget, hogy minden ember elcsodálkozott rajta. Felette igen bátor szúve vala az hadakozásra, amelletten igen bölcs, de igen álnak is. Egy fordulásban olyan fortélyt talált az ellenség ellen, hogy az hősek mindnyájan elamétkodtak rajta. Ahova megyen vala, úgy megyen vala, mintha röpülne. Kocsis postán egynyíhány száz mérföldig elment, csak kevés napig. Igen vigyázhat vala, és igen nagy munkát tehet vala.

Az hadban szépen tud cselöködni az hősekkel. Noha beszédes vala, és csúfságot indít vala az hősek között, azért úgy viseli magát ez melletten, hogy úgy félnek vala tőle, mint egy kegyetlen oroszántól. Az viadalban bátor szúvel megyen vala néki, és vitézül vív vala. Az diadalom után kedig kegyes is vala, és tud vala könyörölni a könyörgőken. Őmaga kedig teszen vala választ minden könyörgének, és nem halasztja vala senkinek dolgát vagy a kancelláriosokra, vagy imerre, vagy amarra. Nem vala hertelen haragó, de az hitetlennek ellen, és kik arcól ellene támadnak vala, és kik árulást szöreznek vala ellene, igen kegyetlen vala.

Mely igen bölcs lött legyen kedig Mátyás király az hadaknak viselésében és a seregeknek elrendelésében, azt megmutatá egy nap előttünk, mikoron megvötte volna Németújhelyt. Mert ott Újhelyből kihozá egynyíhány nap múlva a feleségét, az Beatrix királyné asszonyt, és a széles mezőre hozá az váras elejbe. Annak utána oda hozá minden népét, és ott megmutatá az ő seregrendelésnek minden nagy mesterségét a királyné asszony és az ő egyéb baráti előtt, és a sok fejedelmeknek jeles követi előtt, kik akkoron nála valának: és mindnyájan elamétkodának rajta. Valamit olvastam a régi tudós mestereknél, kik írának az hadakozásról és a seregeknek elrendeléséről mindenféle viadalra, látván Mátyás királynak jeles rendelését (mert az Beatrix királyné asszony mellett állott vala), mind eszembe juta, és úgy tetszik vala, mintha mind ott jelen látnám. Megmutatá ott Mátyás király nemcsak ezt, hogy jeles bölcs király volna, és hatalmas, hanem ezt is jelenté, hogy jeles és legfeljebb való hadnagy is volna.

Ekképpen rendelte vala kedig minden hadakozóit. Négy részbe szörzette vala mind az egész sereget. Az huszárokat és az könnyű fegyvereseket kétfelé rendelé a szárnyokban. A két szárnya között rendelé a seregnek a derekát. Ebben valának előszer rendekben a lovagok, kik húszezeren valának. Az lovagok megett valának rendekben az gyalogok, kik tízezen valának. A dereka mellett oldalról mindkétfelől és hátol valának a szekerek, melyek majd kilencezeren valának. Ezeknek ez seregeknek őmaga osztá ki renddel a zászlókat. Az el-

sőnek adá a római keresztyénségnek címerét az zászlóba, a másiknak adá az Hunyadi nemzetnek címerit, az harmadiknak adá Magyarországnak címerit, a negyediknek adá a Tótországnak, Csehországnak, és Bécsországnak címereit. Annak utána úgy osztogatá ki az hadnagyoknak címereit renddel. És minden kopjás hadakozónak új lobogója vala a kopja végén, melyekkel felette igen szép ékes vala a sereg. Az egész sereg kedig nagy veszteg hallgatásban vala.

Hogy az első zászlót elhozák, adá azt a király egy régi hősnek, és szép szóval megtanyítaná azt az ő tisztire. És annak utána mindjáraát leódatá a sarkantyúit róla, hogy ne űzhetné a lovat, hanem az ő helyébe veszteg állana. És mindjáraát állatá az a zászlótartó környül tizenkét képéseket, esmet tizenkét alabárdosokat, és ennyi botosokat. Úgy rendelé annak utána az ízeket renddel a zászlótartó elejbe, és mindenik ízbe helyeszte huszonöt lovagot. Nyolcvan olyan ízeket rendelé az zászlótartó elejbe, utána is annyit. A több részeket is a seregnek szinte ekképpen szörzé. Őmaga a királyok környül forga mind a seregen, és hogy előindítja vala a sereget ki-ki mind szépen megtartá az ő rendét, mert mindenik fél vala a királytól, és vigyáz vala az ő rendőre. Egy ember szava ott senki nem hallott, hanem csak tisztán a királyét.

Mikoron előbb mozdultak volna egy kevéssé, inte a király az egyik zászlóaljának. És ottan tetetik vala, mintha az ellenség szömbe volna, és néki mozdulának szép renddel, hol körek formába, hol három hegyübe, hol négy hegyibe, hol ollóformába, és ekképpen szép renddel megmutatják vala az ő kész voltokat. És mikoron minden részek ekképpen megmutották volna magokat, úgy rendelé annak utána az egész sereget ütközetre, hogy megmutatnája az Beatrix királyné asszonynek az ütközetnek az ő módját. A két szárnyára rendelé az fegyveres lovagokat az ő rendekbe. Két részét esmét a lovagok fegyveresek közül a közepire rendelé elől, a seregnek a derekába. Középaránt ezek közükbe gyalog fegyvereseket rendelé. Ezeknek utána rendelé az gyalogokat, a képéseket, a kézjjeseket, és a több gyalogokat. Ezek után állatá a könnyű fegyvereseket szépen rendekben. Az harmadik rendbe állatá a darabantokat, ki jelesbek valának; és azok között vala a fő zászló, és az utolsó. Mindenik szárnya elejbe egy-egy sereg huszárt rendelé, kik az hamar lovakon valának. És ennek az egész roppont seregnek az ő formája és képe szinte olyan vala, mint egy skorpiónak a képe. És ezeket úgy indítá, mint hogy szinte az ütközetnek mennének. És Beatrix királyné asszony és mű mindnyájan véle egyetemben elcsodálkozunk vala rajta, hogy egy fő, ennyi nagy számú népet, olyan nagy engedelmességben tudna igazítani, és olyan szép tartással bírnyi.

Olyan szép szörtartásban nevelte vala fel Mátyás király az magyarokat az hadakozásra, jeles fenyűtéek alatt. Véle voltam mindenütt a táborban, és szömmel megláttam, mint tanyította és oktatta őket. Soha népet nem láttam, mely inkább tudna mind hevet, mind hideget szenvedni, mint az ő népe; sohasem láttam népet, mely inkább szerette és böcsülte volna az ő fejedelmét, mint az ő népe őtet szereti és böcsüli vala. Mihelyt dobott üttének, mindnyájan készek valának az viadalra, és készek valának mellette halálra menni. Soha támadás nem lőn az ő táborában. Tiszta vala kedig az ő tábora minden fertelmes élet nélkül és paráznaság nélkül. Nemigen sok dézselést és tobzódást látnak vala az ő táborában; sem hallnak ott vala isteni káromlásokat, sem átkozódásokat, sem rút és undok szitkozódásokat. Házások valának főképpen mind az ő hadakozói,

kiváltképpen a lovagok. Egynyíhányszor csak harmad üvre szállattanak egyszer haza, mégsem hallott senki valami paráznaságot hozzájuk. Ha valakit találnak vala valami parázna szöméllyel, azt úgy tartják vala mint egy tisztessége vesztettet. Mind télben nyárban egyaránt valának a táborban, és nagy békességgel szenvedék el mind az hevet, mind az hideget. Jeles hadnagyi valának kedig Mátyás királynak külemb-külemb nemzetek közül, és ugyan sokan. Ezek között vala kedig Mátyás király mint egy Nagy Sándor.

Éltében mind az egész ország reá kiált vala Mátyás királyra, hogy igen kövély, nagyravágyó, hertelen haragó, és felette igen telhetetlen volna: Megnyúzná és megönné az országot a sok vámmokkal és a nagy rovásokkal, mert négyszer rója vala mindeni esztendőben az országot etc. De mihelyt meghala, minden ember ottan dicsírni kezdé őtet. Mert mindjárt meg kezdé bomlani a békesség az országba. Ottan megelevenülének a törökek is, és az ország egyik nyavalyából a másikba esék. Akkoron kezdé minden ember megismerni, micsoda jeles fejedelem volt volna az Mátyás király. És akkoron kezdének mind az emberek mondani: De csak élne Mátyás király, bátor minden esztendőben hétszer róná meg az országot etc.

Heltai Gáspár, Kaspar Helth (Nagydisznód?, 1510–Kolozsvár, 1574?) író, nyomdász. Anyanyelve német, csak 1536-tól tanult magyarul. 1544-ben Kolozsvárott az új felekezethez (lutheránus) vonta a lakosság nagy részét. (1569-ben Dávid Ferenc hatására a szentháromság-tagadókhoz csatlakozott.) Főként magyarul prédikált és csak magyarul írt. 1550-ben társult Georg Hoffgreff kolozsvári nyomdással, majd 1564-ben maga építtetett papírmalmot Kolozsvárott. Nyomdájából került ki a 16. sz.-i Mo. teljes könyvtermésének egyharmad része.

A jó királyban való hitet erősítik a Mátyásról szóló csattanós történetek, amelyek számos Mátyás-anekdota és monda népszerűsítéséhez járultak hozzá.